

แนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงบวกของอิสยาห์ เบอร์ลิน

Isaiah Berlin's the Concept of Positive Liberty

ศักดิ์สิทธิ์ ชมารเลิศ^{1*}

Saksit Karlars^{1*}

¹ สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45120

¹ School of Political Science, Roi Et Rajabhat University, Roi Et 45120

* Corresponding author: saksitkarlers@gmail.com

Received: October 1, 2021; Revised: March 8, 2022; Accepted: March 28, 2022

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงบวกของอิสยาห์ เบอร์ลิน กล่าวคือ การศึกษาในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร และวิธีการศึกษาแบบปรัชญาการเมือง ผ่านการตีความวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีของละเอียด ผลการศึกษาพบว่า เสรีภาพเชิงบวก คือ ความเป็นไปได้ที่จะกระทำ หรือการกระทำได้จริงในลักษณะที่เราสามารถควบคุมชีวิตของเราเองได้ และบรรลุเป้าหมายพื้นฐานของเราเองได้ ดังนั้น เสรีภาพเชิงบวกจึงเกี่ยวข้องกับการมีทรัพยากรและอำนาจในการดำเนินการเพื่อดำเนินชีวิตตามวิถีทางใดทางหนึ่ง หรือบรรลุการตระหนักรู้บางอย่างในตนเอง ซึ่งมีเป้าหมายในการเอื้อประโยชน์หรือสนับสนุนให้ปัจเจกบุคคลมีอิสรภาพผ่านมาตรการของรัฐและสังคม

คำสำคัญ: อิสยาห์ เบอร์ลิน เสรีภาพ เสรีภาพเชิงบวก

Abstract

This paper aims to explain Isaiah Berlin's the concept of positive liberty. That is, this study applied documentary research and political philosophy method conducted through a textual analysis and interpretation, the result shows that, positive liberty is the possibility of acting or the reality of acting in such a way as to take control of one's life and realize one's fundamental purposes, so positive liberty about having the

resources and power to take action for live a certain way or achieve some sort of self-realization, which are intended to facilitate and promote the freedom of the individual via measures taken by society and the state.

Keywords: Isaiah Berlin, Liberty, Positive Liberty

บทนำ

คำว่า “เสรีภาพ” ในภาษาไทย¹ มีต้นกำเนิดมาจากคำว่า “liberty” ของภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากคำว่า “libertas” ของภาษาละติน โดยมีรากศัพท์มาจากคำว่า “liber” ของภาษาละติน ซึ่งคำ ๆ นี้มักจะถูกกล่าวถึงในแง่ของสภาวะของมนุษย์ในทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์

นักคิด นักปรัชญาการเมืองแนวเสรีนิยม (liberalism) ได้นำเสนอปรัชญาเสรีภาพที่มีรากฐานความคิดมาจาก 2 แนวคิดใหญ่ ๆ คือ (1) แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) และ (2) แนวคิดเรื่องอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) โดยนักคิด นักปรัชญาการเมืองบางคนอาจสนับสนุนเสรีภาพเชิงลบมากกว่าเสรีภาพเชิงบวก บางคนอาจสนับสนุนเสรีภาพเชิงบวกมากกว่าเสรีภาพเชิงลบ หรือบางคนอาจสนับสนุนเสรีภาพเชิงลบและเสรีภาพเชิงบวกอย่างเท่าเทียมกัน (equality) อย่างไรก็ตาม สำหรับนักคิด นักปรัชญาการเมืองแนวเสรีนิยม เสรีภาพคือสิ่งที่สำคัญและมีคุณค่าต่อมนุษย์ และความเท่าเทียมกันก็คือสิ่งเสริมสร้างที่จำเป็นสำหรับการมีเสรีภาพของมนุษย์ (Darity, Jr., 2008: 439)

ประวัติศาสตร์การเมืองของมนุษยชาติได้ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเสรีนิยมนั้นมีปฏิกษ์อยู่ไม่น้อย เช่น ในระยะแรก ๆ ซึ่งอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 17 และ 18 ปฏิกษ์ที่สำคัญของแนวคิดเสรีนิยมคือความไร้เหตุผลของศาสนา (the irrationality of religion) โดยเฉพาะในขณะนั้นคือปฏิกษ์จากคริสตจักรคาทอลิก (the Catholic Church) เป็นอาทิ ปฏิกษ์ต่อมาคือ ปฏิกษ์จากลัทธิคอมมิวนิสต์ (communism) หรือลัทธิฟาสซิสต์ (fascism) เป็นอาทิ ซึ่งลัทธิดังกล่าวเพิกพูลอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แต่แล้วก็ต้องล่มสลายลง โดยเฉพาะหลังจากที่มนุษยชาติได้มีการประกาศใช้

¹ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา, ความมีสิทธิที่จะทำจะพูดได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องเฉพาะกับแนวคิดว่าด้วยเสรีภาพเชิงลบของ Berlin

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1948 (the United Nations' Universal Declaration of Human Rights 1948) ซึ่งต่อมาได้ส่งผลให้รัฐบาลในหลายประเทศพยายามขจัดอคติที่ไร้เหตุผลออกจากสังคมของตน (Hadas, 2013: 894)

อิทธิพลของแนวคิดเสรีนิยมชัดเจน เข้มข้น และกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังสิ้นสุดสงครามเย็นในช่วงทศวรรษที่ 1990 ทำให้ Francis Fukuyama นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน เชื้อสายญี่ปุ่น ถึงกับออกมาประกาศว่า นี่คือการสิ้นสุดของประวัติศาสตร์ ผ่านงานเขียนชิ้นสำคัญของเขาที่ชื่อ *The End of History and the Last Man* (1992) ที่แนวคิดเสรีนิยม และระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยได้รับการยอมรับในนานาประเทศอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปริมาณแนวคิดเสรีนิยม และระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก แต่ก็แทบจะกล่าวไม่ได้ว่าแนวคิดเรื่องเสรีภาพนั้นมีอย่างลงหลักปักฐานในประเทศเหล่านั้นกันอย่างทั่วถึง เพราะแท้จริงแล้ว อารยธรรมของประเทศนอกโลกตะวันตกนั้น ไม่ค่อยยอมรับแนวคิดเสรีภาพมาเป็นแนวคิดทางสังคมและการเมืองเท่าใดนัก และการเปิดใจรับแนวคิดเสรีภาพของประเทศนอกโลกตะวันตก ก็เพิ่งเริ่มมีขึ้นเมื่อพวกเขาต้องติดต่อกับชาวยุโรปชาวตะวันตกในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 นี้เอง

นอกจากนี้ บรรดาผู้ที่สนับสนุนแนวคิดเสรีภาพในประเทศนอกโลกตะวันตกเองก็ต้องประสบปัญหาอย่างน้อย 2 ประการ คือ (1) จะหาวิธีเชื่อมโยงแนวคิดเสรีภาพซึ่งเป็นของชาวต่างชาติให้เข้ากับจารีตประเพณีทางปัญญาของชาติตนเองให้ลงตัวได้อย่างไร โดยไม่ให้เกิดแย้งกันมากเกินไป และ (2) จะหาความหมายที่จะแปลจากคำว่า “liberty” มาเป็นภาษาของชาติตนเองได้อย่างไร โดยไม่ให้ห่างไกลจากความหมายที่แท้จริง (Shogimen, 2005: 1276)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าอิทธิพลของแนวคิดเสรีนิยมนับแต่ศตวรรษที่ 17 ต่อเนื่องมาจนถึงศตวรรษที่ 18 ศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20 ได้ทำให้มนุษยชาติส่วนใหญ่พากันเรียกร้องซึ่งเสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นหนึ่งในเรื่องที่น่าถกเถียง นักปรัชญาการเมืองกังวลสนใจที่จะขบคิดและหนึ่งในนักคิด นักปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษที่ขบคิดเรื่องเสรีภาพได้เสียชีวิตที่สุดในศตวรรษที่ 20 ก็คือ Isaiah Berlin

Berlin เกิดที่เมืองริกา (Riga) ประเทศลัตเวีย เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน ค.ศ. 1909 เป็นลูกพ่อค้าผู้มั่งคั่ง ในปี ค.ศ. 1915 ความวุ่นวายของสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ทำให้ครอบครัวของเขาต้องละทิ้งเมืองริกาเพื่อไปอยู่ที่เมืองแอนเดรียโพล (Andreapol) และต่อมาก็ย้ายไปที่เมืองเปโตรกราด (Petrograd) ประเทศรัสเซีย แต่ก็พบกับความไม่สงบอีกในไม่ช้า โดยในปี ค.ศ. 1917 ได้เกิดการปฏิวัติขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์และเดือนตุลาคม และนำไปสู่การเริ่มต้นการปกครองของ

สหภาพโซเวียต ภายใต้การปกครองเชิงปราบปรามผู้เห็นต่างของสหภาพโซเวียต ทำให้ครอบครัวของ Berlin ตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่เมืองลอนดอน (London) ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีแนวคิดเสรีนิยม ให้ความสำคัญกับเสรีภาพ และความอดทนอดกลั้นต่อความคิดและการกระทำที่แตกต่างกัน หรือชนิตธรรม (tolerance) มากที่สุดดินแดนหนึ่งของโลก ซึ่งได้ส่งผลอย่างลึกซึ้งต่อการพัฒนาทางปัญญาของ Berlin ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะการได้มีโอกาสเข้าเรียนและได้ทำงานที่มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด (University of Oxford) ต่อมาเขาได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์อันทรงเกียรติด้านทฤษฎีสังคมและการเมืองที่มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด

เมื่อ Berlin เกษียณอายุการทำงานจากมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 เขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการบริหารของ British Academy ซึ่งเป็นสถาบันวิชาการระดับชาติเพื่อการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของอังกฤษ จนถึงปี ค.ศ. 1978 และเขายังคงทุ่มเทให้กับการแสวงหาความรู้และผลิตงานวิชาการอย่างต่อเนื่องและไม่ย่อท้อตลอดชีวิตที่เหลือของเขา Berlin เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1997 ที่มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด หลังจากที่เขาได้เจ็บป่วยเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ ขณะที่เขาอายุได้ 88 ปี กับความตาย Berlin เคยกล่าวไว้ว่า “ฉันไม่รังเกียจความตาย ... แต่ฉันคิดว่าการตายเป็นสิ่งที่น่ารำคาญ ฉันคิดค้ำมัน ฉันไม่อยากให้มันเกิดขึ้น ... ฉันอยากรู้อยากเห็นอย่างมาก ฉันอยากมีชีวิตอยู่ตลอดไป” (The Isaiah Berlin Association of Latvia, 2011: 1)

งานเขียนที่ชื่อ *Two Concepts of Liberty* ของ Berlin นับเป็นงานเขียนที่วาดด้วยปรัชญาเสรีภาพที่โด่งดังที่สุดและมีอิทธิพลในวงวิชาการที่สูงชันหนึ่งในศตวรรษที่ 20 โดยงานเขียนชิ้นดังกล่าวได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1958 ซึ่งเดิมทีเคยเป็นสุนทรพจน์เปิดงานของ Berlin ในฐานะที่เขาได้รับการสถาปนาให้เป็นศาสตราจารย์ด้านทฤษฎีสังคมและการเมืองแห่งมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ในปี ค.ศ. 1958 (Merriman and Winter, 2006: 351)

ใน *Two Concepts of Liberty* นั้น Berlin ได้นำเสนอปรัชญาว่าด้วยเสรีภาพสองแบบหรือสองนัย ซึ่งได้แก่ เสรีภาพเชิงลบ (negative liberty)² กับ เสรีภาพเชิงบวก (positive liberty) ซึ่งแนวคิดว่าด้วยเสรีภาพทั้งสองแบบหรือทั้งสองนัยนี้ ไม่เพียงมีความแตกต่างกันและแข่งขันกันมาตลอดประวัติศาสตร์การเมืองของมนุษยชาติ และเสรีภาพทั้งสองแนวคิดนี้ต่างก็มีอิทธิพลต่อการเมืองโลกสมัยใหม่ในเวลาอันเช่นกัน ซึ่งได้ทำให้ความเชื่อ การมองโลก และวิถีชีวิตของมนุษย์

² คำว่า “negative” หรือ “ลบ” ในที่นี้ ไม่ได้มีนัยถึง “ความไม่ดีหรือความชั่วร้าย” แต่มีนัยถึง “การต่อต้านหรือการไม่ยอมรับ”

ในแต่ละแห่งหรือแต่ละประเทศแตกต่างกันไปอย่างมีนัยสำคัญ ความคิดของมนุษย์ที่แตกต่างกัน และกำลังแข่งขันกันอยู่นี้ ย่อมทำให้มนุษย์ต้องขัดแย้งกันในโลกแห่งการปฏิบัติจริง

ดังนั้น การทำความเข้าใจแนวคิดด้วยเสรีภาพทั้งสองแบบหรือทั้งสองนัยนี้จึงมีความสำคัญต่อมนุษยชาติ ในฐานะภูมิปัญญาทางการเมืองที่จะทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น และแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ โดยเฉพาะถ้าหากมนุษย์นำมันมาเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และสมดุลกัน การดำรงชีวิตอยู่อย่างสันติภาพของมนุษย์ย่อมเป็นไปได้ โดยสำหรับบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะแนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงบวกเท่านั้น ส่วนแนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงลบ ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วในบทความอีกชิ้นหนึ่ง³

วัตถุประสงค์

เพื่ออธิบายแนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงบวกในงานเขียนที่ชื่อ *Two Concepts of Liberty* ของ Berlin

วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาแบบเชิงคุณภาพ (qualitative method research) ด้วยการศึกษาเอกสาร (documentary research) โดยเป็นการศึกษาแบบปรัชญาการเมือง⁴ ผ่านการตีความวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียด (textual analysis and interpretation)⁵

³ เสรีภาพเชิงลบ หมายถึง อิสระภาพหรือความไร้ซึ่งข้อจำกัดใด ๆ จากสิ่งกีดขวางหรือการบังคับควบคุมจากภายนอก นั่นคือ เมื่อปัจเจกบุคคล สังคม และรัฐไม่เข้ามาแทรกแซงเรา เสรีภาพเชิงลบจึงเกี่ยวข้องกับพื้นที่ซึ่งปัจเจกบุคคลมีอิสระที่จะกระทำการใด ๆ โดยไม่ถูกบังคับจากผู้อื่น เสรีภาพเชิงลบเชื่อว่า เราไม่เพียงแต่เลือกค่านิยมและวิถีชีวิตเท่านั้น แต่เรายังเป็นผู้สร้างและเป็นผู้กำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตเหล่านั้นด้วย ผู้ที่สนใจรายละเอียดสาระสำคัญดังกล่าว โปรดดูเพิ่มเติม ใน ศักดิ์สิทธิ์ ธารเลิศ. (2021). “เสรีภาพเชิงลบ” คืออะไร ? : บทวิเคราะห์อิสยาห์ เบอร์ลิน. วารสารการบริหารปกครอง, 10(2), 112–133.

⁴ John Plamenatz นักวิชาการด้านปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษ ได้เสนอไว้ใน บทนำ ของงานเขียนที่ชื่อ *Man and society: a critical examination of some important social and political theories from Machiavelli to Marx* ว่า แนวทางการศึกษาความคิดทางการเมือง (political thought) นั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 แนวทาง ได้แก่ (1) แนวการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (history of political thought) กล่าวคือ เป็นการเน้นสืบค้นให้เห็นว่านักคิดคนหนึ่งมีอิทธิพลทางความคิดทางการเมืองต่อนักคิดอีกคนหนึ่งอย่างไร เช่น นักคิดก่อน

หน้า หรือนักคิดร่วมสมัยเดียวกันมีอิทธิพลทางความคิดทางการเมืองต่อนักคิดที่เรากำลังศึกษาอยู่อย่างไร มีความคิดที่เหมือนหรือต่างกันอย่างไร และการศึกษาแนวนี้จะทำให้ความสำคัญกับการศึกษาสภาพบริบทแวดล้อมแห่งยุคสมัยของนักคิด ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ว่าส่งผลต่อความคิดทางการเมืองของนักคิดอย่างไร (2) แนวการศึกษาเชิงทฤษฎีการเมือง (political theory) กล่าวคือ เป็นการเน้นทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองของนักคิด ผ่านการแสวงหาความหมายของถ้อยคำหรือคำศัพท์ที่นักคิดใช้ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า นักคิดสามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบหรือไม่ มีตรรกะที่หละหลวมหรือไม่ อย่างไร จนสามารถวิพากษ์วิจารณ์ความคิดทางการเมืองของนักคิดได้ ทั้งนี้ การกล่าวถึงบริบทแวดล้อมแห่งยุคสมัยของนักคิด ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ว่าส่งผลต่อความคิดทางการเมืองของนักคิดอย่างไรนั้น เป็นเพียงส่วนเสริมเฉพาะจุดที่ต้องการขยายความให้มีความชัดเจนมากขึ้น (3) แนวการศึกษาเชิงปรัชญาการเมือง (political philosophy) กล่าวคือ เป็นการเน้นศึกษาความคิดทางการเมืองของนักคิดจากงานเขียนที่นักคิดได้เขียนขึ้น โดยงานเขียนที่นักคิดได้เขียนขึ้นถือเป็นตัวบทสำคัญในเชิงปรัชญา ดังนั้นการศึกษาแนวนี้จึงเน้นที่จะจำกัดการศึกษาอยู่ที่ตัวบทของนักคิด ผ่านการตั้งคำถามและตอบคำถามอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ โดยอาจจะมิได้พิจารณาถึงบริบทแวดล้อมแห่งยุคสมัยของนักคิด ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ว่าส่งผลต่อความคิดทางการเมืองของนักคิดอย่างไรเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม Plamenatz ชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเรียนแนวการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง เชิงทฤษฎีการเมือง หรือเชิงปรัชญาการเมือง ไม่มีแนวทางการศึกษาแบบใดจะสามารถอ้างได้ว่าดีไปกว่ากันหรือมีความถูกต้องไปกว่ากัน ทั้งนี้ก็เพราะแนวทางการศึกษาในแต่ละแบบนั้น ย่อมสามารถให้คุณค่าที่แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และขึ้นอยู่กับว่า ผู้ศึกษามีความถนัดและสนใจในแนวทางการศึกษาแบบใดด้วย ความแตกต่างของความถนัดและความสนใจของผู้ศึกษาดังกล่าวนี้อาจถือได้ว่าเป็นการแบ่งงานกันทำตามความถนัดและความสนใจทางวิชาการของผู้ที่สนใจศึกษาด้านความคิดทางการเมืองนั่นเอง (Plamenatz, 1963: ix-xxii)

⁵ สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้เขียนไม่ได้มุ่งที่จะสืบค้นว่านักคิดคนใดมีอิทธิพลทางความคิดทางการเมืองต่อ Berlin อย่างไร ไม่ได้มุ่งที่จะเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองของ Berlin กับนักคิดคนใด อีกทั้งไม่ได้มุ่งที่จะศึกษาความคิดทางการเมืองโดยรวมทั้งหมดของ Berlin และไม่ได้มุ่งศึกษาความคิดทางการเมืองของ Berlin ที่มีต่อบริบททางการเมืองในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่การศึกษาในครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาความคิดทางการเมืองของ Berlin อย่างมีประเด็นเฉพาะเจาะจง นั่นคือ ประเด็นเรื่องเสรีภาพเชิงบวก โดยที่ผู้เขียนจะพยายามเข้าใจ Berlin ให้ได้อย่างที่ Berlin เข้าใจตัวเอง หรือผู้เขียนจะพยายามเข้าใจ Berlin ให้ได้มากกว่าที่ Berlin เข้าใจตัวเอง และเพื่อให้สามารถบรรลุถึงความเข้าใจ (understanding) ในลักษณะดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์แห่งการตีความ (hermeneutics) เป็นเครื่องมือในการศึกษาดังที่ Hans-Georg Gadamer (1976: 57) นักคิด นักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้เสนอไว้ในงานเขียนที่ชื่อ

สำหรับเอกสารตัวบทที่เป็นแหล่งข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นที่จะใช้เอกสาร
ชั้นต้น (primary text) กล่าวคือ เป็นเอกสารตัวบทที่ Berlin เป็นผู้เขียนขึ้นมาเอง ซึ่งเป็นงานเขียนที่
มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในคั้งนี้ ซึ่งได้แก่งานเขียนที่ชื่อ
Two Concepts of Liberty (1958)

ผลการศึกษา

องค์ประกอบที่สำคัญของแนวคิดว่าด้วยเสรีภาพเชิงบวก

Berlin ได้เสนอไว้ว่า เสรีภาพเชิงบวกมาจากแนวคิดที่ว่า เมื่อปัจเจกบุคคลคนหนึ่งมี
ความปรารถนาที่จะเป็นนายของตัวเอง ปรารถนาที่จะมีอำนาจเหนือตัวเอง ต้องการมีชีวิตและ
การตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับตัวเอง ต้องการรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเอง
ตัดสินใจเลือก ต้องการเป็นเครื่องมือของตนเองเท่านั้น ไม่ต้องการตกเป็นเครื่องมือของผู้อื่น
ต้องการใช้เหตุผลของตนเองเป็นเครื่องนำทางชีวิต เข้าใจเหตุผลของตนเอง ต้องการบรรลุผล
หรือเป้าหมายต่าง ๆ ตามที่ตนเองปรารถนา มีเป้าหมายเป็นของตนเองโดยการกำหนดมันขึ้นมา
เอง และที่สำคัญต้องเป็นเป้าหมายที่สามารถทำให้สำเร็จได้ในความเป็นจริงด้วย มนุษย์เราต้อง
เป็นผู้กระทำในฐานะองค์ประธาน ต้องไม่ใช่ผู้ถูกกระทำเยี่ยงวัตถุ เยี่ยงสัตว์ หรือเยี่ยงทาส
เพราะชีวิตเยี่ยงทาสหรือสัตว์นั้นไม่ควรเกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์เรา (Berlin, 1969: 131)

ดังนั้น หัวใจสำคัญของการมีเสรีภาพเชิงบวก นอกจากการเป็นนายตัวเองแล้ว เสรีภาพ
เชิงบวกต้องเป็นเสรีภาพที่สามารถทำให้สำเร็จได้ในความเป็นจริงด้วย เมื่อใดก็ตามที่ปัจเจก
บุคคลคนใดก็ตามรู้สึกว่าเขาไม่สามารถกระทำในสิ่งที่ต้องการให้สำเร็จได้ในความเป็นจริงด้วย
ตัวเขาเอง เขาย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้รัฐและสังคมเข้ามาช่วยเหลือเขา ทั้งนี้ก็เพื่อทำให้เขา
สามารถกระทำในสิ่งที่เขาต้องการให้สำเร็จได้อย่างเป็นจริง

Philosophical Hermeneutics ว่า การตีความ คือการทำความเข้าใจต่อแก่นสารของตัวบทด้วยความเข้าใจ
ของเราเองในฐานะผู้ตีความ แล้วสื่อความหมายออกมาด้วยภาษาของเราเอง ดังนั้น ความเข้าใจจึงขึ้นอยู่กับ
การตีความของเรา ขณะที่การตีความและความเข้าใจของเราจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของเราที่มีต่อโลก
นอกจากนี้ Gadamer (1988: 389) ยังได้เสนอไว้ในงานเขียนที่ชื่อ *Truth and Method* (ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี
ค.ศ. 1960) และชี้ให้เห็นว่า ภาษา คือสื่อกลางที่ทำให้เกิดความเข้าใจผ่านการตีความ

เสรีภาพเชิงบวกจึงเป็นเสรีภาพที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ ซึ่งก็คือสิทธิเชิงบวก เช่น สิทธิที่จะมีการศึกษาที่ดี สิทธิที่จะมีสาธารณสุขที่ดี เป็นอาทิ โดยสิทธิที่เป็นรูปธรรมจะทำให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพเชิงบวกได้อย่างเป็นจริง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระบบ กลไก และมาตรการของรัฐและสังคม โดยเฉพาะเมื่อปัจเจกบุคคลเพียงลำพังไม่สามารถที่จะกระทำสิ่งนั้นให้สำเร็จได้ด้วยตัวเขาเองได้

อย่างไรก็ตาม Berlin ซึ่งให้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์เรานั้นไม่ง่ายที่จะมีเสรีภาพเชิงบวก กล่าวคือ แม้เราจะเชื่อโดยสนิทใจว่า เราเป็นนายตัวเอง เรามีอำนาจเหนือตัวเอง เราไม่ได้มีชีวิตและการตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องขึ้นอยู่กับผู้อื่น เราไม่ได้ตกเป็นทาสของผู้อื่น เรามีความเป็นไท แต่ในความเป็นจริง เราอาจมีชีวิตและการตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกที่ไร้เหตุผลของเราเองก็เป็นได้ เราอาจตกเป็นทาสของธรรมชาติแห่งตัวตนของเราเอง ซึ่งการตกเป็นทาสในลักษณะเช่นนี้นั้น Berlin เห็นว่า เป็นการตกเป็นทาสที่มนุษย์คนหนึ่งนั้นยากที่จะควบคุมมันได้ด้วยตัวเอง และยากที่ตัวเราเองจะปลดแอกจากมันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตกเป็นทาสของอารมณ์ความรู้สึกที่เราติดสปีลธรรมที่เราเชื่อถืออยู่ ซึ่งมักจะอยู่เหนือเหตุผลอื่นใดทั้งปวง การตกเป็นทาสของเรานั้น อาจเกิดขึ้นได้ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว มนุษย์มักจะไม่รู้ตัว และสำหรับคนที่ไม่รู้ตัว พวกเขามักจะคิดว่านั้นคือตัวตนที่แท้จริงของพวกเขา และนั่นจึงทำให้พวกเขาไม่สามารถที่จะรู้และเข้าใจได้ว่า อะไรคือสิ่งที่ครอบงำจิตวิญญาณของพวกเขาอยู่ จนกลายเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาต้องมีตัวตนในแบบที่พวกเขาเป็นอยู่นั่นเอง (Berlin, 1969: 132)

การตกเป็นทาสของตนเองนั้น อาจเกิดขึ้นได้ทั้งโดยที่ไม่มีเหตุผลชักนำและโดยที่มีเหตุผลชักนำ ซึ่งธรรมชาติแห่งตัวตนที่ครอบงำจิตวิญญาณของมนุษย์เรานั้นก็มีทั้งด้านดีและด้านร้าย กล่าวคือ สำหรับธรรมชาติแห่งตัวตนด้านร้าย ซึ่งมักจะถูกชักนำด้วยอารมณ์ความรู้สึก ที่มุ่งแสวงหาแต่ความพึงพอใจของตนเป็นที่ตั้ง ดังนั้น Berlin จึงเห็นว่า สำหรับธรรมชาติแห่งตัวตนด้านร้ายนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกจัดวางให้อยู่ในกรอบของระเบียบวินัยของรัฐและสังคม ดังนั้น ธรรมชาติแห่งตัวตนด้านร้าย ที่ถูกชักนำด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่มุ่งแสวงหาแต่ความพึงพอใจของตนเป็นที่ตั้ง จึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญของการเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้มีเสรีภาพที่สูงขึ้นไป นั่นก็เพราะมันถูกดำเนินไปอย่างไร้เหตุผล ส่วน ธรรมชาติแห่งตัวตนด้านดี เป็นธรรมชาติแห่งตัวตนที่ถูกชักนำด้วยเหตุผล และมุ่งแสวงหาประโยชน์สุขที่ยั่งยืน

ในมิติของการตกเป็นทาสของตนเองโดยมีเหตุผลชักนำนั้น Berlin ชี้ให้เห็นว่า เหตุผลเอง แม้จะเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของธรรมชาติแห่งตัวตนด้านดี แต่ก็อาจกลายเป็นสิ่งที่ครอบงำ จิตวิญญาณของมนุษย์เราได้เช่นกัน โดยเฉพาะถ้าหากมันเป็นเหตุผลที่มีรากฐานทางความคิด มาจากสิ่งที่ถูกตระหนักถึงในฐานะที่อยู่เหนือปัจเจกบุคคล เช่น สังคม รัฐ หรือชาติ เป็นอาทิ ขณะที่เหตุผลกลายเป็นสิ่งที่ทำให้ปัจเจกบุคคลมีฐานะเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของสังคม รัฐ หรือ ชาติเท่านั้น และอำนาจเหนือของเหตุผลของสังคม รัฐ หรือชาติก็มักจะกลายเป็นสิ่งที่ถูก ตระหนักถึงในฐานะเครื่องมือช่วยเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้มีเสรีภาพที่สูงขึ้นไป

ดังนั้น ในบางกรณี เพื่อเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้มีเสรีภาพที่สูงขึ้นไป ในนาม ของเหตุผล รัฐ สังคม หรือชาติจึงมักจะบังคับให้ปัจเจกบุคคลทำตามมาตรการของสังคม รัฐ หรือชาติ เช่น เพื่อให้ปัจเจกบุคคลมีการศึกษาที่ดีขึ้น หรือเพื่อให้ปัจเจกบุคคลมีสาธารณสุข ที่ดีขึ้น เป็นอาทิ โดยที่หากปัจเจกบุคคลผู้เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของสังคม รัฐ หรือชาตินั้น มีการศึกษาที่ดีขึ้นแล้ว มีสุขภาพที่ดีขึ้นแล้ว พวกเขาจะต้องการที่จะแสวงหาลิขสิทธิ์ด้วย ตัวของพวกเขาเองเช่นกัน และการที่ใครคนใดคนหนึ่งยังขาดความตระหนักที่จะแสวงหา ลิขสิทธิ์เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองให้มีเสรีภาพที่สูงขึ้นไป นั้นเป็นเพราะพวกเขายังขาด การศึกษาที่ดีอยู่นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม Berlin เตือนมนุษยชาติว่า แนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพเชิงบวกที่ตั้งอยู่บน เหตุผลบางอย่างก็อาจเปิดช่องทางให้มนุษย์คนหนึ่งสามารถบังคับเพื่อนมนุษย์ให้ทำตาม เจตนารมณ์และเหตุผลของของเขาได้เช่นกัน ด้วยการอ้างเหตุผลเรื่องการเพิ่มศักยภาพของ เพื่อนมนุษย์ให้มีเสรีภาพที่สูงขึ้นนั่นเอง โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์คนหนึ่งรู้สึกว่าคุณมีความรู้ และเหตุผลเหนือกว่าคนอื่น ๆ ในสังคม รัฐ หรือชาติ และรู้สึกว่าคุณกำลังทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ทั่วไป กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คน ๆ หนึ่งอาจบังคับผู้อื่นเพื่อให้พวกเขา ได้รับผลประโยชน์อันดีของพวกเขาเอง ซึ่งไม่ใช่การบังคับผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์แก่ผู้กระทำ การบังคับแต่ฝ่ายเดียว (Berlin, 1969: 132-133)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า เสรีภาพเชิงบวกต้องเป็นเสรีภาพที่สามารถทำให้สำเร็จได้ใน ความเป็นจริงด้วย ซึ่งแนวคิดนี้เอง ที่ทำให้มนุษย์คนหนึ่งต้องการเรียกร้องให้รัฐและสังคมเข้า มาช่วยเหลือ เพื่อให้พวกเขาเข้าถึงผลประโยชน์ของตนเองได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะเมื่อพวกเขา ขาดศักยภาพที่จะเข้าถึงมันได้ด้วยตนเอง และโดยเฉพาะเพื่อให้พวกเขามีศักยภาพที่จะมี เสรีภาพที่สูงขึ้นไปได้

ดังนั้น ตามแนวคิดที่ว่า เสรีภาพเชิงบวกต้องเป็นเสรีภาพที่สามารถทำให้สำเร็จได้ในความเป็นจริงด้วยตัวเอง ที่ทำให้มนุษย์คนหนึ่งอาจเชื่อว่า ในบางกรณี พวกเขาจะรู้ว่าจะทำอะไรสิ่งที่ดีสำหรับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ ขณะที่คนอื่น ๆ บางคนอาจไม่รู้ และความไม่รู้หรือการตกอยู่ในอิทธิพลของคนอื่น ๆ ทำให้พวกเขาไม่สนใจยึดต่อประโยชน์ของตัวเอง และตามแนวคิดที่ว่า เสรีภาพเชิงบวกต้องเป็นเสรีภาพที่สามารถทำให้สำเร็จได้ในความเป็นจริงด้วยตัวเอง ที่ทำให้มนุษย์คนหนึ่งอาจเชื่อว่า ในบางกรณีพวกเขาควรถูกรัฐและสังคมเข้ามาจัดการชีวิตให้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้พวกเขาเข้าถึงผลประโยชน์ที่ดีของตนเอง เพราะพวกเขาขาดศักยภาพที่จะเข้าถึงมันได้ด้วยตนเอง ดังนั้นในแง่นี้ พวกเขาจึงเชื่อว่า ในบางกรณี การบังคับคือสิ่งที่มีคุณค่าต่อพวกเขา โดยเฉพาะถ้าหากมันช่วยให้พวกเขามีศักยภาพที่จะมีเสรีภาพที่สูงขึ้นไปได้

Berlin ชี้ให้เห็นว่า การจะก้าวไปสู่การบรรลุความเป็นนายตัวเองมีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ รูปแบบแรก คือ การนิยามตัวตนของตนเองอย่างที่ตนเองเข้าใจตามหลักการหรืออุดมคติที่ตนเองเชื่อถือ เพื่อบรรลุถึงความเป็นตัวตนตามหลักการหรืออุดมคตินั้น ๆ ส่วนรูปแบบที่สอง คือ การสลายตัวตนของเราเพื่อก้าวไปสู่อิสรภาพที่แท้จริง จนสามารถเข้าถึงความจริงของความจริงในชีวิต (Berlin, 1969: 134)

การจะก้าวไปสู่การบรรลุความเป็นนายตัวเองทั้ง 2 รูปแบบต่างก็มีความสอดคล้องกับแนวคิดเสรีภาพเชิงบวก แต่การก้าวไปสู่การบรรลุความเป็นนายตัวเองด้วยการสลายตัวตนของเราเพื่อก้าวไปสู่อิสรภาพที่แท้จริงนั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดเสรีภาพเชิงบวกมากกว่า ขณะที่การก้าวไปสู่การบรรลุความเป็นนายตัวเองด้วยการนิยามตัวตนของตนเองอย่างที่ตนเองเข้าใจตามหลักการหรืออุดมคติที่ตนเองเชื่อถือ เพื่อบรรลุถึงความเป็นตัวตนตามหลักการหรืออุดมคตินั้น ๆ มีความสอดคล้องกับแนวคิดเสรีภาพเชิงบวกน้อยกว่า ทั้งนี้ก็เพราะแม้มนุษย์เราอาจจะไม่ตกเป็นทาสของใคร แต่มนุษย์เราก็คงตกเป็นทาสของตนเองได้ ทั้งในแง่ของอารมณ์ความรู้สึก หรือแม้แต่ในแง่ของเหตุผลก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะธรรมชาติแห่งตัวตนของมนุษย์นั้นมีทั้งด้านดีและด้านร้าย ซึ่งขัดแย้งและต่อสู้กันอยู่เสมอมาในตัวตนของมนุษย์เรา

ดังนั้น มนุษย์เราจึงควรใช้ความรู้และเหตุผลในการปรารถนาเฉพาะในสิ่งที่เป็นไปได้ในความเป็นจริง และควรปลดแอกตัวเองออกจากความปรารถนาในสิ่งที่ไม่มีทางเป็นไปได้ในความเป็นจริง เพราะถ้าหากมนุษย์เราไม่สามารถปลดแอกตัวเองออกมาได้ มนุษย์เราก็จะตกเป็นทาสของความปรารถนานั้น ๆ ในทำนองเดียวกันนี้ ความกลัวเองก็เช่นกัน ทั้งนี้ก็เพราะเสรีภาพเชิงบวกนั้น ต้องเป็นเสรีภาพที่มนุษย์เราสามารถที่ควบคุมได้ด้วยตัวเราเอง และด้วยการที่มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคม รัฐ หรือกฎหมาย มนุษย์จึงควรใช้และควบคุมสถาบันเหล่านี้ให้

เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างเสรีภาพให้แก่มนุษย์เอง ไม่ใช่กลับไปตกเป็นทาสของสถาบันเหล่านี้เสียเอง (Berlin, 1969: 135–136)

คุณค่าและความสำคัญของแนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงบวก

สำหรับ Berlin ถ้าหากเราไม่ตกเป็นทาสของความกลัว เผด็จการหรือทรราชย์ (tyrant) หน้าไหนหรือในรูปแบบใดก็ตาม ย่อมไม่สามารถบังคับข่มขู่ให้เราต้องกระทำตามเจตนารมณ์ของมันได้ เช่น แม้ว่าเผด็จการจะข่มขู่หรือคุกคามร่างกายหรือทรัพย์สินของเราขนาดไหนก็ตาม แต่ถ้าเราไม่ยึดติดกับวัตถุนั้นเป็นทรัพย์สินนั้น ไม่กังวลว่าร่างกายเราจะถูกคุกคาม เผด็จการที่ว่ำนนั้นย่อมไม่สามารถทำให้เราต้องตกเป็นทาสของมันได้ เพราะเราได้ตั้งมั่นจิตวิญญาณอันเป็นตัวตนของเราไว้ภายในจิตใจของเราแล้ว ดังนั้น ปัจจัยภายนอกที่จะนำสิ่งชั่วร้ายมาสู่ตัวเรา ย่อมไม่สามารถเข้าไปทำร้ายจิตวิญญาณแห่งตัวตนที่อยู่ภายในของเราได้ ในแง่นี้เราย่อมมีเสรีภาพจากเผด็จการที่ว่ำนได้ หากเราคิดและกระทำเช่นว่ำนนี้ได้ หรือยกตัวอย่างผ่านมิติของร่างกายเรา เช่น หากเรามีบาดแผลที่ขา มีแนวทางที่เราจะจัดการกับปัญหานี้ได้อยู่ 2 แนวทาง โดยแนวทางแรกคือ เราต้องใช้ยารักษาบาดแผลที่ขานั้นจนหาย ซึ่งอาจต้องใช้เวลาไม่น้อย แต่ถ้าเราใช้ยารักษาบาดแผลที่ขานั้นแล้วก็ยังไม่หายดี เราต้องใช้แนวทางที่สอง ซึ่งก็คือ เราต้องกำจัดบาดแผลที่ขานั้นออกจากร่างกายเราเสีย ด้วยการตัดขาที่เป็นบาดแผลนั้นออกไปจากร่างกายของเรา กล่าวคือ หากเราได้ตั้งมั่นจิตวิญญาณอันเป็นตัวตนของเราไว้ภายในจิตใจของเราแล้ว เราไม่ได้ยึดติดกับอะไรแล้ว ทั้งชีวิตที่เหลืออยู่ย่อมสำคัญกว่าขาที่เป็นบาดแผลนั้น และเราย่อมมีเสรีภาพอยู่ แม้เราจะไม่มีขาที่เป็นบาดแผลนั้นแล้วก็ตาม เป็นอาทิ (Berlin, 1969: 135)

การปลดปล่อยตนเองไปสู่เสรีภาพด้วยการหลุดพ้นจากอำนาจของความปรารถนาส่วนตนคือการก้าวไปสู่ความเป็นตัวของตัวเองอย่างหนึ่ง มันคือความมั่นคงทางจิตวิญญาณภายใน มันคือคุณลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ผู้ที่ต้องการจะก้าวไปสู่เสรีภาพส่วนบุคคล ดังนั้นในแง่นี้เสรีภาพ ก็คือ การทำให้ความปรารถนาของเราสูญสิ้นไป โดยเฉพาะเมื่อเราไม่สามารถจะควบคุมมันได้ หรือเราทำให้มันบรรลุผลไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เสรีภาพ ก็คือ การที่เราสามารถควบคุมความปรารถนาของเราได้นั่นเอง

เสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่เรียกร้องให้เราต้องอยู่ในฐานะผู้กระทำ ไม่ใช่อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ หรือเราต้องอยู่ในฐานะผู้ควบคุม ไม่ใช่อยู่ในฐานะผู้ถูกควบคุม เราจะมีเสรีภาพก็ต่อเมื่อเราสามารถเป็นตัวของตัวเองได้ เราจะสามารถรับกฎหมายก็ต่อเมื่อเราสามารถควบคุมการบังคับใช้กฎหมายนั้นได้ ดังนั้นภายใต้กฎหมาย เสรีภาพก็คือการเคารพต่อกฎหมายที่เราเลือกที่จะกระทำตามนั่นเอง ซึ่งไม่มีมนุษย์ผู้ใดที่ต้องการจะกดขี่ตนเองหรือต้องการทำให้ตนเองตกเป็น

ทาส กล่าวคือ เราจะมีเสรีภาพก็ต่อเมื่อเราไม่ถูกควบคุมโดยอำนาจที่เราไม่สามารถควบคุมมันได้นั่นเอง ดังนั้น ความคิดที่จะต่อต้านหรือหลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่แน่นอนนั้น จึงมีความสำคัญต่อทั้งด้านศีลธรรมและการเมือง (Berlin, 1969: 135-136)

คุณค่าของความเป็นมนุษย์อยู่ที่การเป็นตัวของตัวเองของมนุษย์ มนุษย์จึงควรมีเป้าหมายของตนเอง และควรมีเจตจำนงของตนเองที่เสรี ดังนั้น การทำลายความเป็นตัวของตัวเองของปัจเจกบุคคลใดก็ตามจึงเป็นสิ่งชั่วร้าย อย่างไรก็ตาม มนุษย์เราอาจถูกปลุกเร้า ถูกงูจใจ ถูกล่อลวง ถูกข่มขู่จากผู้มีอำนาจ และการที่ผู้มีอำนาจปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์เช่นนี้ นั้นย่อมเท่ากับว่า ผู้มีอำนาจได้ทำลายความเป็นมนุษย์ของเพื่อนมนุษย์ลงอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะการไม่เปิดโอกาสให้เพื่อนมนุษย์ได้คิดและตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวของพวกเขาเองตามที่พวกเขาปรารถนา ดังนั้นจึงไม่ควรมีมนุษย์ผู้ใดที่คู่ควรพอที่จะบังคับให้ผู้อื่นต้องมีความสุขในแบบที่เขาปรารถนาได้ ในแง่นี้ ระบอบหรือระบบฟ้อปกครองลูกก็คือระบอบหรือระบบเผด็จการแบบหนึ่งนั่นเอง นั่นก็เพราะมันเป็นการกระทำต่อเพื่อนมนุษย์ราวกับว่าพวกเขาเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่ต้องการเสรีภาพ หรือเป็นเสมือนเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น

Berlin ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดใดก็ตามที่ยอมปล่อยให้มนุษย์ต้องตกเป็นทาสของอารมณืความรู้สึก เพราะเขามองว่านั่นเป็นความสุขแบบทาส และใครก็ตามที่หลงกลหรือบังคับเพื่อนมนุษย์ให้ไปในทิศทางดังกล่าว นั่นถือว่าพวกเขากำลังทำลายศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของเพื่อนมนุษย์ลง และถ้าใครที่พอใจกับการถูกบังคับไปในทิศทางดังกล่าว นั่นก็ถือว่าพวกเขากำลังทำลายศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของตนเองลงเช่นกัน ดังนั้นจึงไม่ควรมีความปรารถนาของใครก็ตามสูงส่งหรืออยู่เหนือความปรารถนาของใครจนสามารถบังคับให้คนอื่น ๆ คิดและกระทำตามความปรารถนาของเขาได้ ถ้าหากไม่ใช่สิ่งที่ผู้คิดและกระทำตามนั้นมีความปรารถนาด้วย การคิดและกระทำด้วยตนเองอย่างเสรีจึงมีคุณค่าในตัวของมันเอง ความเป็นปัจเจกบุคคลจึงมีคุณค่าสูงส่งในแง่นี้ ดังนั้นใครก็ตามจึงไม่ควรใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือเพื่อให้ตนเองบรรลุในสิ่งที่ตนปรารถนา (Berlin, 1969: 136-137)

Berlin ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมในลักษณะดังกล่าวนี้เริ่มมีขึ้นในศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะในหมู่ชาวคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant) เป็นอาทิ ที่เริ่มให้ความสำคัญกับเหตุผลมากกว่าพระเจ้า กล่าวคือ ปัจเจกบุคคลมีความสามารถในการใช้เหตุผล และมุ่งกระทำตามที่ได้เหตุผลกำกับ เพราะสิ่งที่ไม่มีเหตุผลอาจทำให้มนุษย์หลงผิด หรืออาจตกเป็นทาสของอารมณืความรู้สึกของตนเองได้

การขัดความกลัวจึงเป็นหนทางแห่งการปลดปล่อยตัวเราเองจากการครอบงำของเผด็จการ ซึ่งเผด็จการก็คือสิ่งชั่วร้ายที่เราไม่สามารถจะควบคุมมันได้ ดังนั้น หากเราตกอยู่ในสภาวะของการถูกครอบงำโดยเผด็จการ ผลจากการกระทำของเราย่อมไร้ความหมาย นั่นก็เพราะเราไม่ได้อยู่ในสภาวะที่เราสามารถควบคุมชีวิตของเราเองได้ แนวคิดนี้มีนัยทั้งทางจริยธรรมและทางการเมือง (Berlin, 1969: 138)

ดังนั้น มนุษย์ผู้มีเสรีภาพที่แท้จริงก็คือมนุษย์ผู้รู้จักปรารถนาในสิ่งที่เขาสามารถเข้าถึงได้จริง ๆ และทำในสิ่งที่เขาปรารถนานั้นได้จริง ๆ การขาดเสรีภาพในลักษณะเช่นนี้เองที่ทำให้รัฐที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยในยุคกรีกต้องล่มสลายลง หรือทำให้รัฐที่ปกครองโดยระบอบสาธารณรัฐในยุคโรมันต้องล่มสลายลงและต่างก็ถูกแทนที่ด้วยระบอบเผด็จการ

เพื่อหลีกเลี่ยงการขาดเสรีภาพในลักษณะเช่นนี้ โดยเฉพาะในหมู่มนุษย์ผู้เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เราจึงไม่ควรปรารถนาในสิ่งที่ในความเป็นจริงแล้วเราไม่สามารถเข้าถึงมันได้จริง ๆ นั่นก็เพื่อเป็นการปลดปล่อยตัวเราเองออกจากอำนาจของความปรารถนาจอมปลอมนั้น ด้วยเหตุนี้ มนุษย์เราจึงควรมีความสามารถทั้งในความปรารถนาต่อสิ่งที่เป็นไปได้และความไม่ปรารถนาต่อสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้ สำหรับสิ่งที่เป็นไปได้นั้น เพียงแค่เรายุติความปรารถนานั้น เราก็มีโอกาสที่จะมีเสรีภาพแล้ว (Berlin, 1969: 139)

แนวคิดด้วยเสรีภาพเชิงบวกเชิงวิพากษ์

แม้แนวคิดเสรีภาพเชิงบวกจะมีคุณค่าและความสำคัญต่อมนุษยชาติ แต่ Berlin ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า การให้ความสำคัญกับเสรีภาพเชิงบวกมากเกินไป อาจเป็นการทำลายเสรีภาพเชิงลบลง ซึ่งเสรีภาพเชิงลบควรเป็นเสรีภาพที่มนุษย์ควรมีก่อนเสรีภาพอื่นใด (Berlin, 1969: 132)

ภายใต้บริบทแห่งเสรีภาพเชิงบวก เผด็จการมักจะฉวยโอกาสจัดการปกครองประชาชนของตนให้กลายเป็นมนุษย์ผู้ไม่มีความปรารถนาที่จะเป็นตัวของตัวเอง แต่ให้มีความปรารถนาที่สอดคล้องกับรัฐ โดยรัฐมักจะอ้างว่าเป็นการสร้างเสรีภาพให้กับประชาชน และประชาชนส่วนใหญ่ก็มักจะรู้สึกว่ามันมีเสรีภาพแล้ว แต่หารู้ไม่ว่านี่คือการลดทอนเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนเองลงอย่างสิ้นเชิง เพราะแม้ว่าแนวคิดเรื่องเสรีภาพที่จะเป็นตัวของตัวเองโดยสมบูรณ์อาจนำมาซึ่งความไม่ปลอดภัยได้ แต่การปฏิเสธความปรารถนาของตนเองนั้นก็ไม่ได้เป็นแนวทางเดียวที่จะเอาชนะอุปสรรคแห่งเสรีภาพได้เช่นกัน เพราะมนุษย์ผู้ปรารถนาให้ผู้อื่นคิดและกระทำตามที่ตนปรารถนา พวกเขามักจะไม่ปฏิเสธแนวคิดเพื่อการคุกคามผู้อื่น เพราะพวกเขาเชื่อว่า นั่นคือแนวทางการเพิ่มเสรีภาพให้กับตนเองของพวกเขา ซึ่งเสรีภาพในลักษณะนี้เป็นเสรีภาพเชิงบวกนี่เอง ขณะเดียวกันพวกเขาก็มักจะปฏิเสธเสรีภาพเชิงลบ ในฐานะที่มันเป็น

อุปสรรคเมื่อพวกเขาปรารถนาที่จะคุกคามผู้อื่น แนวคิดดังกล่าวนี้มีอิทธิพลบนโลกสมัยใหม่ของเรามากน้อย เช่น ลัทธิล่าอาณานิคม เป็นอาทิ (Berlin, 1969: 139–141)

ดังนั้น การจะเข้าถึงเสรีภาพได้ มนุษย์เราต้องอาศัยการใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์ เพื่อที่จะรู้และเข้าใจได้ว่า อะไรคือสิ่งที่จำเป็น และอะไรคือสิ่งที่เราควบคุมมันไม่ได้ เพราะบรรดาเหตุผลที่เราควบคุมมันไม่ได้ และห่างไกลจากสิ่งจำเป็น เหตุผลเหล่านั้นอาจทำให้เราต้องตกเป็นทาสของมันได้ นั่นก็เพราะเราไม่ได้อยู่ในฐานะผู้กระทำ แต่เราตกอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ ด้วยเหตุนี้ความรู้ในการใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์ หรือการวิพากษ์เหตุผลหนึ่ง ๆ จึงเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะช่วยปลดปล่อยมนุษย์ให้ออกจากความเป็นทาสได้ เช่น ทาสของความกลัว ทาสของความปรารถนา เป็นอาทิ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้เหตุผลหนึ่ง ๆ เสมอ (Berlin, 1969: 141–143)

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเหตุผลนิยม (rationalism) จึงได้กลายมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญตลอดจนทำหน้าที่ชี้แนะแนวคิดเสรีภาพเชิงบวก ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแนวคิดที่สำคัญของลัทธิชาตินิยม (nationalism) ลัทธิคอมมิวนิสต์ (communism) ลัทธิอำนาจนิยม (authoritarianism) และลัทธิเผด็จการอำนาจนิยมแบบเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) และได้ส่งผลกระทบเชิงลบแก่มนุษยชาติเรามากน้อย (Berlin, 1969: 143–144)

อภิปรายและสรุปผล

มีความชัดเจนว่าเสรีภาพเชิงบวกนั้นเกี่ยวข้องกับการเพิ่มความเท่าเทียมกันของมนุษย์ และเรียกร้องให้รัฐและสังคมมีหน้าที่ต้องปกป้องการคุ้มครองมัน นอกจากนี้เสรีภาพเชิงบวกยังต้องการการแทรกแซงจากรัฐและสังคม นั่นก็เพื่อป้องกันภัยคุกคามต่าง ๆ จากภายนอก รัฐและสังคม

ในประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตย (liberal democracy) เช่น สหรัฐอเมริกา แม้สิทธิและเสรีภาพเชิงบวกจะไม่ได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลางเท่าใดนัก แต่สำหรับรัฐธรรมนูญของรัฐบาลท้องถิ่นนั้นได้มีการบัญญัติสิทธิและเสรีภาพเชิงบวกไว้ไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นสิทธิและเสรีภาพทางอาหาร การศึกษา ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ สาธารณสุข และการแพทย์ ผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ ความเจ็บป่วย อุบัติเหตุ การว่างงาน ตลอดจนค่าครองชีพ เช่น กรณีของรัฐธรรมนูญแห่งรัฐนิวยอร์ก บทที่ 1 มาตรา 17 บัญญัติไว้ว่า มนุษย์ผู้เป็นแรงงานไม่ใช่สินค้าหรือสิ่งของทางการค้า และต้องไม่ได้รับการพิจารณาหรือตีความไปเช่นนั้น ทั้งนี้ห้ามไม่ให้นายจ้างใช้แรงงานทำงานเกินแปดชั่วโมงในหนึ่งวัน หรือเกินห้าวันในหนึ่งสัปดาห์ ยกเว้นในกรณีเหตุฉุกเฉินพิเศษ และนายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างให้แรงงานไม่น้อยกว่าอัตราค่าจ้าง

ที่เกิดขึ้นในการค้าหรืออาชีพเดียวกันในท้องถิ่นของรัฐนั้น ๆ และแรงงานมีสิทธิในการจัดระเบียบและเจรจาต่อรองร่วมกันผ่านตัวแทนที่พวกเขาได้เลือกตั้งขึ้นมานเอง เป็นอาทิ

ทั้งนี้ การที่รัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลางมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพเชิงบวกอยู่น้อย นั้นเป็นเพราะในระดับของระบอบการปกครอง สหรัฐอเมริกาปกครองด้วยระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบที่สอดคล้องและเข้ากันได้กับเสรีภาพเชิงลบมากกว่าเสรีภาพเชิงบวก กล่าวคือ รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลความคิดจากปรัชญาเสรีนิยมโดยแนวคิดเสรีนิยมจะให้ความสำคัญกับการที่รัฐบาลกลางต้องมียอำนาจที่จำกัด และต้องมีหน้าที่ในการรักษาเอกราชและทรัพย์สินของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ดังนั้น บรรดาผู้สร้างรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นนักเสรีนิยมจึงเชื่อว่า หากมีการบัญญัติให้มีเสรีภาพเชิงบวกมากเกินไปในรัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลาง นั้นอาจทำให้รัฐบาลกลางอ้างสิทธิในการใช้อำนาจเพื่อแทรกแซงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลได้ง่ายเกินไป และย่อมเป็นการไม่ฉลาดและไม่เหมาะสมหากปล่อยให้อำนาจอธิปไตยต้องตกอยู่ในมือของสถาบันการเมืองที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งด้วย

ในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 สิทธิและเสรีภาพเชิงบวกได้ถูกเพิ่มเติมเข้าไปในรัฐธรรมนูญของรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาไม่น้อย เนื่องจากประชาสังคมกลุ่มต่าง ๆ ได้แสวงหาการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของพวกเขาผ่านกฎหมาย ดังนั้นพวกเขาจึงผลักดันให้มีการสร้างสิทธิและเสรีภาพเชิงบวกตามรัฐธรรมนูญ และพวกเขาก็เชื่อว่า รัฐบาลท้องถิ่นมีความเหมาะสมที่จะบังคับใช้สิทธิและเสรีภาพเชิงบวกตามรัฐธรรมนูญมากกว่ารัฐบาลกลาง (Emily Zackin, 2016: 318–320)

ผู้ที่สนับสนุนเสรีภาพเชิงบวกมักจะต้องการให้เสรีภาพเชิงบวกได้รับความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันกับเสรีภาพเชิงลบ โดยเฉพาะถ้าหากมนุษย์เราต้องการที่จะให้เสรีภาพเกิดขึ้นได้จริง ๆ สำหรับทุกคน และผู้ที่สนับสนุนเสรีภาพเชิงบวกอาจไม่เห็นด้วยที่จะให้เสรีภาพเชิงลบสำคัญเหนือกว่าหรือต้องมาก่อนเสรีภาพเชิงบวกเสมอ เพราะถ้าหากเสรีภาพทั้งสองแบบต้องพึ่งพาอาศัยกันแล้ว เสรีภาพทั้งสองแบบก็ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน อนึ่ง ผู้ที่สนับสนุนเสรีภาพเชิงบวกไม่ได้ปฏิเสธว่าเสรีภาพเชิงลบนั้นมีคุณค่าและเป็นเสรีภาพที่ควรค่าแก่การนำไปใช้จริงกับมนุษย์ทุกคน แต่ผู้ที่สนับสนุนเสรีภาพเชิงบวกเชื่อว่า การให้ความสำคัญกับเสรีภาพเชิงลบเหนือเสรีภาพชนิดอื่นได้นั้นไม่สมเหตุตามผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถใช้เสรีภาพเชิงลบได้จริง ๆ เนื่องจากเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเสรีภาพเชิงบวก

หากมนุษย์มีการศึกษาและสุขภาพที่ดี พวกเขาจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจได้ดี แต่พวกเขาจะไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในทางใดได้เลย หากพวกเขาไม่สามารถเข้าถึงและมีการศึกษาและสุขภาพที่ดี ด้วยตัวของพวกเขาเองได้ กล่าวคือ ปัจเจกบุคคลเข้มแข็ง รัฐและสังคมก็เข้มแข็ง ปัจเจกบุคคลอ่อนแอ รัฐและสังคมก็อ่อนแอ ดังนั้น สิ่งมีคุณค่าสำหรับมนุษย์ที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงและมีมันได้ รัฐจึงควรมีหน้าที่ทำให้สิทธิขั้นพื้นฐานเหล่านั้นของพลเมืองของตนบรรลุผลจริงได้ และเสรีภาพเชิงบวกก็ช่วยเติมเต็มในส่วนที่ขาดหายให้แก่เสรีภาพเชิงลบในแง่นี้ (Tobias Gombert, 2009: 96–100)

อนึ่ง ใช้นักคิด นักปรัชญาการเมืองที่สนับสนุนเสรีภาพเชิงลบจะไม่เปิดใจกว้างต่อเสรีภาพเชิงบวก เพราะแท้จริงแล้วพวกเขาพร้อมที่จะสนับสนุนเสรีภาพเชิงบวกด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะถ้าหากมันไม่ได้เป็นภัยอันตรายต่อเสรีภาพเชิงลบ ซึ่งนักคิด นักปรัชญาการเมืองที่มีแนวคิดดังกล่าว พวกเขาได้ถูกขนานนามว่า นักเสรีนิยมสมัยใหม่ (modern liberalism) ยกตัวอย่างเช่น Thomas Paine (1737–1809), John Rawls (1921–2002) เป็นอาทิ (Johnny Goldfinger, 2011: 619–620)

อย่างไรก็ตาม นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สำหรับในประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตย การจะหาดุลยภาพแห่งอำนาจของรัฐที่มีต่อปัจเจกบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง ซึ่งยังเป็นข้อถกเถียงทางการเมืองอยู่ ณ ปัจจุบัน ดังที่ James Madison (1751–1836) ได้เคยกล่าวไว้ว่า “มันเป็นผลสะท้อนที่สะท้อนใจ ที่เสรีภาพน่าจะได้รับอันตรายพอ ๆ กัน ไม่ว่ารัฐบาลจะมีอำนาจมากเกินไป หรือมีอำนาจน้อยเกินไป” (It is a melancholy reflection that liberty should be equally exposed to danger whether Government have too much or too little power.) (Hanson, 2003: 95)

กล่าวโดยสรุป สำหรับ Berlin มนุษย์เราจะมีเสรีภาพเชิงบวกได้ก็ต่อเมื่อเราสามารถมีความปรารถนาที่จะเป็นนายตัวเองได้ มีอำนาจเหนือตัวเองได้ กระทำสิ่งต่าง ๆ โดยขึ้นอยู่กับตัวเองได้ รับผิดชอบในสิ่งที่ตัวเองตัดสินใจเลือกได้ เป็นเครื่องมือของตนเอง ไม่ตกเป็นเครื่องมือของผู้อื่น บรรลุผลหรือเป้าหมายต่าง ๆ ตามที่ใจปรารถนาได้ ใช้เหตุผลของตนเองเป็นเครื่องนำทางชีวิตได้ เข้าใจเหตุผลของตนเองได้ กำหนดเป้าหมายของตนเองได้ ที่สำคัญต้องเป็นเป้าหมายที่สามารถทำให้สำเร็จได้ในความเป็นจริง และต้องเป็นผู้กระทำในฐานะองค์ประธาน ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำเยี่ยงวัตถุ เยี่ยงสัตว์ หรือเยี่ยงทาส ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่เราว่าเราไม่สามารถกระทำในสิ่งที่ต้องการให้สำเร็จได้ในความเป็นจริงด้วยตัวเอง เราย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้รัฐและสังคมเข้ามาช่วยเหลือเพื่อทำให้เราสามารถกระทำในสิ่งที่เราต้องการให้สำเร็จได้อย่างเป็นจริง เสรีภาพเชิงบวกจึงเป็นเสรีภาพที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ เช่น สิทธิที่จะมีการศึกษาที่ดี สิทธิที่จะ

มีสาธารณูปโภคที่ดี เป็นอาทิ โดยสิทธิที่เป็นรูปธรรมจะทำให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพเชิงบวกได้อย่างเป็นจริง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระบบ กลไก และมาตรการของรัฐและสังคม นั่นก็เพราะปัจเจกบุคคลเพียงลำพังไม่สามารถที่จะกระทำให้สำเร็จได้ งานชิ้นสำคัญของ Berlin เรื่องนี้คืองานเขียนของเขาที่ชื่อ *Two Concepts of Liberty* ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1958 ซึ่งเดิมเป็นสุนทรพจน์เปิดงานของ Berlin ในฐานะที่ได้รับการสถาปนาให้เป็นศาสตราจารย์ด้านทฤษฎีสังคมและการเมืองแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ในปี ค.ศ. 1958

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองของอิสยาห์ เบอร์ลิน : ว่าด้วยความแตกต่างระหว่างเสรีภาพเชิงลบกับเสรีภาพเชิงบวก” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากชมรมนักศึกษาเพื่อประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประจำปี 2564

เอกสารอ้างอิง

- ศักดิ์สิทธิ์ ฆารเลิศ. (2021). “เสรีภาพเชิงลบ” คืออะไร ? : บทวิเคราะห์อิสยาห์ เบอร์ลิน.
- วารสารการบริหารปกครอง, 10(2), 112–133.
- Berlin, Isaiah. (1969) *Two Concepts of Liberty*. In **Four essays on liberty**. London: Oxford University Press, 118–172.
- Darity, W.A., Jr. (Ed.) (2008). **Liberty**. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Detroit, MI: Macmillan Reference USA, 439–441.
- Gadamer, Hans-Georg. (1976). **Philosophical Hermeneutics**. In David E. Linge (Ed.), Berkeley: University of California Press.
- Gadamer, Hans-Georg. (1988). **Truth and Method In Joel**. Weinsheimer and Donald G. Marshall (Eds.), New York: Continuum.
- Goldfinger, Johnny. (2011). Modern Liberalism, Conservatism, and Libertarianism. In John T. Ishiyama and Marijke Breuning (Eds.), *21st Century Political Science: A Reference Handbook* Thousand Oaks, CA: **SAGE Reference**, 615–624.

- Gombert u.a., Tobias. (2009). **Foundations of social democracy**. Berlin: Friedrich–Ebert–Stiftung.
- Hadas, E. (2013). **Liberalism**. In R. L. Fastiggi (Ed.), **New Catholic Encyclopedia Supplement 2012–2013: Ethics and Philosophy**. Detroit, MI: Gale, 892–895.
- Hanson, R. L. (2003). Liberty, Concept of. In S. I. Kutler (Ed.), **Dictionary of American History** New York, NY: Charles Scribner's Sons, 94–95.
- Merriman, John. and Winter, Jay. (Eds.) (2006). **Berlin, Isaiah (1909–1997)**. In **Europe Since 1914: Encyclopedia of the Age of War and Reconstruction**. Detroit, MI: Charles Scribner's Sons, 350–352.
- Plamenatz, John. (1963). **Man and society Volume one: a critical examination of some important social and political theories from Machiavelli to Marx**. London: Longman.
- Shogimen, T. (2005). **Liberty**. In M. C. Horowitz (Ed.), **New Dictionary of the History of Ideas**. Detroit, MI: Charles Scribner's Sons, 1272–1279.
- The Isaiah Berlin Association of Latvia. (2011). **Isaiah Berlin: Life**. In The Isaiah Berlin Association of Latvia. Retrieved from http://www.isaiahberlin.org/system/articles/en_pdfs/000/000/005/original/Isaiah_Berlin.Life.pdf?1400230847.
- Zackin, Emily. (2016). **Rights, Negative**. In Stephen Schechter, Thomas S. Vontz, Thomas A. Birkland, Mark A. Graber, and John J. Patrick (Eds.), **American Governance**. Farmington Hills, MI: Macmillan Reference USA, 318–320.